

(Vyšlo v Dialogu před deseti lety
v listopadu 2014)

Před 70 lety, 10. listopadu 1944, při přechodu přes Chabenec do Lomnité doliny vyčerpaný horečkami zahynul ve věku 43 let Jan Šverma.

Patřil ke generaci, kterou v mládí utvářela Říjnová revoluce v Rusku i události spojené se vznikem Československé republiky.

Od založení KSČ byl Švermův život nerozlučně spjat s její činností.

Jan Šverma se narodil 23. ledna 1901 v Mnichově Hradišti. Pocházel z rodiny pokrokově a vlastenecky smýšlejícího advokáta.

Zajímala jej hlavně historie, literatura, zeměpis, ale také matematika a biologie. Byl všestranně nadaný, převyšoval své vrstevníky hloubkou znalostí.

Se zájmem se seznamoval s marxistickou literaturou.

Mladý Šverma se účastnil prvomájové demonstrace v roce 1918 i manifestace 28. října. Hesla „Mír, samostatný stát, socialistický národ“ vyjadřovaly i jeho požadavky.

Jako posluchač právnické fakulty navštěvoval schůzky Marxistického sdružení. Výrazně jej ovlivnily přednášky o sovětském Rusku redaktora Práva lidu Antonína Macka a představitele sociální demokracie Bohumíra Šmerala.

Dvacetiletý Šverma je v únoru 1921 mezi zakládajícími členy Svazu komunistické mládeže a v květnu vstupuje do právě ustavené Komunistické strany Československa. Bydlí v Karlíně. Mladí dělníci ho přijali za svého a se zájmem poslouchali jeho přednášky o revoluci, diktatuře proletariátu, o Marxovi i Engelsevi. Je členem obvodního výboru Komsomolu. Publikuje bojovné články v Rudém právu. Jako zástupce Komsomolu se zúčastňuje i schůzí politického byra ÚV KSČ.

V době, kdy mu zbývalo jen pár měsíců k dokončení právnické fakulty, nastoupil jako redaktor Večerníku Rudého práva. Při jeho pracovním zatížení se mu tak už dokončit studium nepodařilo.

V roce 1926 byl vyslán ke dvouletému studiu na Mezinárodní leninské škole v Moskvě. Otevřela se mu tak možnost soustředěného, systematického studia marxistické literatury, ale také výměny názorů se vzdělanými zkušenými revolucionáři a mladými komunisty z různých zemí i poznání země Sovětů.

Ke konci svého studia v Moskvě byl zařazen do čs. delegace, která se v létě roku 1928 zúčastnila VI. kongresu Komunistické internacionály. Do jednání československé komise se aktivně zapojil

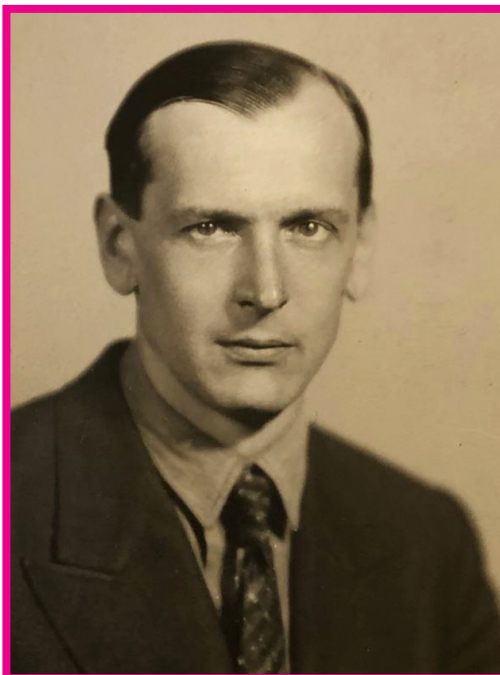
i Šverma, který také plně podpořil dosud málo známého Gottwalda proti představiteli KSČ Jílkovi. Šverma s Gottwaldem se poznali právě v této vážné, složité situaci a od té doby stáli vždy při sobě.

Rozhodujícím mezníkem při překo-

nání vnitrostranické krize a při přeměně KSČ v revoluční stranu nového typu se stal V. sjezd KSČ v únoru 1929. Osmadvacetiletý Šverma byl zvolen členem ústředního výboru i politbyra a politické-

ho sekretariátu a pověřen vedením odborového oddělení ÚV KSČ.

Obsáhlý referát Hospodářské boje a úkoly strany na poli odborové práce přednesl Šverma na VI. sjezdu KSČ v březnu 1931. Hovořil o postavení dělní-

ků v době krize, jejich radikalizaci, podrytování jejich sjednocování reformistickými i fašistickými odbory, o úspěších i nedostacích odborové práce strany a jejich dalších úkolech.

Při mostecké stávce na jaře 1932 působil Šverma přímo v centru stávkový. Odjel také na Ostravsko, kde získával podporu dalších stávkujících. Komunističtí poslanci zároveň prosazovali zájmy horníků i v parlamentu. Z původně hospodářského boje se podařilo převést stávkou v zápas politický.

Vlastní vlasteneckou výchovou v rodině, rozvíjel dalším studiem. Jako dvacetiletý si zvolil za téma své první přednáš-

ky v Marxistickém sdružení Marxismus a česká otázka. V roce 1933 vydalo nakladatelství Borecký jeho brožuru Česká otázka ve světle marxismu.

Zájem o historii není u Jana Švermy samoučelný. Čerpal v něm podněty pro budoucnost. Šverma ukazoval, jak na husitství, českou reformaci a národní obrození navazují soudobé sociální zápasy a na rozhodující roli dělnické třídy v nich. Právě ona, nikoli buržoazie je historicky povolána vyřešit českou otázku, která je především otázkou sociální, a to revolučním způsobem.

Vyvracel buržoazní propagandou tradované názory o protinárodním a protičeském charakteru marxismu.

Ve své stati Česká otázka ve světle marxismu Šverma zdůrazňoval: „**Jedině marxismus vždy důsledně ukazoval českému pracujícímu lidu cestu revolučního boje za národní a sociální osvobození... Marxismus hájil vždy názor o nutnosti revolučního boje za svobodu národů – a samozřejmě také za svobodu českého národa... Nositelem českého národnostního odboje byl český pracující lid – český proletariát...** Čeští dělníci bojují a krvácejí za skutečnou demokracii, v níž český pracující lid bude rozhodovat a bude vládnout proti pánům, proti kapitalistům.“

Nástupem fašismu v Německu v lednu 1933 se dostalo Československo do přímého ohrožení. Mnozí komunisté těžko opouštěli označení sociálních demokratů jako sociálfašistů, když se i oni podíleli na vládní perzekuci KSČ. Když kvůli zatykači Klement Gottwald odjel do Moskvy, přejímá dočasné vedení strany Jan Šverma.

Novou strategicko-taktickou orientaci mezinárodního komunistického hnutí vypracoval VII. kongres Komunistické internacionály v létě roku 1935. Ukázal, že proti fašismu je třeba vytvořit jednotnou dělnickou a širokou lidovou frontu. Šverma se dostal do nelehké situace.

Nepřátelé komunistů očekávali roztržku mezi Švermou a Gottwaldem. Jan Šverma patřil k nejbližším spolupracovníkům a osobním přátelům K. Gottwalda. Stavění Švermy proti Gottwaldovi i v současné propagandě je zlovolné, vykonstruované a zcela nepravdivé.

Šéfredaktorem Rudého práva se stal Šverma v únoru 1936. Příchod předního stranického činitele a zároveň i zkušeného novináře do Rudého práva, k jehož úrovni mělo vedení strany dosud časté výhrady, byl nesporným přínosem.

Pod Švermovou redakcí se Rudé právo zasloužilo o vysvětlování a prosazování

Vyšlo kdysi v Dialogu...

Jan Šverma komunista, hrdina

linie VII. sjezdu KSČ na obranu republiky a mobilizaci proti fašismu. A to jasně, přesvědčivě, srozumitelně. Ne vždy se nám to dnes tak daří.

Šverma vytvořil tradici slavností Rudého práva. Založil nové rubriky. Za jeho vedení byl uveřejňován román na pokračování, básně, čtenářská anketa i oblíbený nedělní satirický fejeton. Moskevský zpravodaj J. Fučík vedl velmi sledovanou rubriku Moskevská pošta. Systém tiskových důvěrníků napomáhal šíření listu a tiskové fondy podporovaly stranické noviny. Pod Švermovým vedením získalo Rudé právo značnou autoritu a popularitu ve veřejnosti, což se projevilo i růstem nákladu. Dokonce až na 140 000 výtisků. Byla to zásluha i celého vynikajícího žurnalistického kolektivu.

Poslancem Národního shromáždění byl Šverma zvolen v parlamentních volbách v roce 1935, ve kterých KSČ získala 30 mandátů v Poslanecké sněmovně a 16 v Senátu. Bylo to právě ve složitém období pro KSČ, kdy Šverma zastupoval Gottwalda ve vedení strany, prosazoval novou linii široké lidové fronty proti fašismu.

Ve svém prvním parlamentním projevu 19. června 1935 hovořil Šverma mimo jiné o problémech, které tíží, žel, i současnou společnost:

„Co čeká pracující lid...? Jsou to především hospodářské otázky, otázka chleba a otázka existence. 800 000 českých proletářů dnes bloudí po ulicích měst, kolem továren, hutí, šachet, které by mohly být nástrojem blahobytu a štěstí... Bída, fašismus, válka, to jsou problémy, které dnes leží na duších lidu...“

Nedáme se! Pod tímto heslem mobilizoval Šverma v Rudém právu koncem prosince 1937. Stejný název měla i nová rubrika Rudého práva. Bylo to bojové heslo roku 1938, kdy vrcholil boj na obranu republiky.

Šverma v této vypjaté době bojuje proti nebezpečí fašismu na všech frontách. Svůj poslední projev Proti henleinovskému teroru v Sudetech pronáší v parlamentu 12. 5. 1938. Vystoupil bezprostředně po velké vřavě, kterou po kritice henleinovského řádění v pohraničí vyvolali jejich poslanci ve sněmovně. Provokovali, nadávali, uráželi, vyhrožovali; chovali se podobně, jako jejich soukmenovci v Sudetech. Tam navíc ještě pořádali štvance na antifašisty, zapalovali jejich domy... *(Tyto události je třeba si stále připomínat v souvislosti se současnými oficiálními omluvami i servilním vztahem k odsunutým Němcům.)*

V této době se bez KSČ neuskutečnilo žádné protifašistické vystoupení, její autorita výrazně vzrostla. Zvýšila se také úloha i náklad Rudého práva.

Po Mnichovu se v okleštěné republice značně zmenšily možnosti dalšího boje proti fašismu. Rozšířené zasedání ÚV KSČ 4. října vytyčilo směrnicí vytvořit celonárodní frontu k obraně všech zbytků demokratického režimu, k obraně tzv. druhé linie. Nemohla však být už naplněna, neboť 20. října 1938 zastavila vláda činnost KSČ a veškerý její tisk.

Šverma po své poslední účasti v parlamentu odlétá ještě téhož dne do Sovětského svazu. Komunističtí představitelé jsou ve vlasti natolik známí, že

Skupinka mladých prvorepublikových komunistů v čele s Klementem Gottwaldem, Julií Fučíkovou (vpravo dole) a Marií i Janem Švermovými (vpravo nahoře)

pobyt zde se pro ně stává nebezpečný a jsou nuceni odejít do emigrace.

Zde pracuje Šverma v aparátu Komunistické internacionály, v tiskovém oddělení.

Po rozbití Československa se Šverma nejdříve podílel na činnosti zahraničního Gottwaldova vedení v Moskvě. V čele zahraničního sekretariátu KSČ v Paříži stanul Jan Šverma na jaře 1939. Významnou součástí Švermovy činnosti ve Francii byla i jednání se zástupci ostatních čs. politických skupin, a především s prezidentem Benešem o možnostech vzájemné spolupráce.

Ve svých Pamětech Edvard Beneš mimo jiné uvádí: **„Vyhledal mne v Paříži 10. října poslanec Jan Šverma... Znal jsem se s ním dobře. Byl to muž statečný a rozhodný a celým svým postupem za války to dokázal... pokusil se mne přemluvit, abych Západ opustil a odebral se do Ruska. Naše osvobození spojoval výlučně jen s velkým revolučním vítězstvím Sovětského svazu...“**

Návrat do Moskvy ve válečných podmínkách však představoval dlouhou, namáhavou cestu plnou různých nebezpečí. Šverma se na ni vydal v polovině října 1939 oklikou přes Balkán na pas kanad-

ského montéra a trvala téměř 100 dní. S pomocí jugoslávských komunistů se Šverma dostal do Bělehradu. Byl nucen zdržovat se delší dobu v bělehradských ilegálních bytech, a když se jeho pobyt zde stal nebezpečným, zprostředkovali mu jugoslávští komunisté úkryt v nenápadné slovinské vesničce v Dolnje Zadobrové. Spřátelil se zde s prostými, statečnými Jugoslávci, kteří na něho po letech vzpomínali jako na velmi vzdělaného, a přitom úplně skromného člověka, kterého si všichni oblíbili. V Bělehradě se Šverma stýkal s vedoucími jugoslávskými komunistickými funkcionáři J. B. Titem, E. Kardejlem, M. Djilasem ad. a poznával hlouběji i situaci v Komunistické straně Jugoslávie.

V Moskvě čekala na Švermu intenzivní činnost v zahraničním vedení KSČ i v exekutivě Komunistické internacionály. Zde se právě projednávala práce Komunistické strany Jugoslávie a Šverma přinesl objektivní pohled na základě nedávné osobní zkušenosti. Charakterizoval tuto stranu jako životaschopnou, bojovnou a aktivní a výrazně tak pomohl odstranit přežívající nedůvěru kolem ní i mnohá vzájemná nedorozumění.

Gottwaldovo vedení v Moskvě se snažilo všestranně pomáhat odboji ve vlasti.

Změnu charakteru války dovršilo přepadení Sovětského svazu nacistickým Německem 22. června 1941 a stalo se zásadním mezníkem i ve vývoji československého národně osvobozenického boje.

Orgány Komunistické internacionály byly evakuovány do daleké baškirské Ufy. Odjel i Jan Šverma s rodinou, ale byl záhy povolán G. Dimitrovem zpět k plnění funkce sekretáře Komunistické internacionály pro zahraniční záležitosti a k řízení zahraničního vysílání moskevského rozhlasu. Zahraniční vysílání z Moskvy předávalo domácímu odbojovému hnutí nepostradatelné informace a pokyny a Šverma se mu věnoval s plným nasazením.

Významnou úlohu sehrával za války při sjednocování slovanských národů proti fašismu Všeslovanský výbor, v jehož české sekci Šverma spolu se Z. Nejedlým pracoval. Aktivně se zúčastnil přípravy II. všeslovanského kongresu v Moskvě, konaného v dubnu 1942. Připravil k němu text provolání, přednesl zde i své vystoupení. V roce 1943 napsal studii Slovanská myšlenka v české politice, ve které zdůrazňoval vědomí pospolitosti slovanských národů v době, kdy nacisté usilovali

o jejich likvidaci. Ukazoval sepětí tradice slovanské myšlenky s potřebami národně osvobozenického boje. Docházel k závěru, že: „**Ze všech těžkých zkušeností minulosti víme, že jedině nejpevnější a nejužší svazky s bratrským ruským národem jsou garancí proti možným recidivám německé dobytčivosti...**“

Od počátku roku 1943 nastával postupně s vítězstvím Rudé armády u Stalingradu přelom ve druhé světové válce. Projednávání situace v československém odboji v exekutivě KI se spolu se Švermou zúčastnil i K. Gottwald, který přijel z Ufy. Výsledkem bylo usnesení z 5. ledna 1943 O politické linii a nejbližších úkolech Komunistické strany Československa, které vyjadřovalo směrnicí k postupu při vyvrcholení národně osvobozenického boje. Byl to jeden z posledních dokumentů Kominterny před jejím rozpuštěním. Poté došlo také k přeměně zahraničního vedení KSČ v zahraniční byro KSČ. Jeho členové se v květnu 1943 vrátili do Moskvy a Švermovi to ulehčilo v jeho pracovním přetížení.

Šverma zodpovídal v moskevském vedení za politickou práci čs. vojenských jednotek v Sovětském svazu. Značnou pozornost věnoval vybavení i politickým a kádrovým otázkám při vytváření 1. čs. polního praporu v Buzuluku v čele s tehdy podplukovníkem Ludvíkem Svobodou.

S blížícím se koncem války se stávaly stále aktuálnější i otázky poválečného uspořádání republiky. O nich se vedly intenzivní diskuse především v moskevské emigraci. V prosinci 1943, když přijel prezident Beneš do Moskvy při příležitosti podepsání Československo-sovětské smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci, jednal také s Gottwaldem, Švermou, Kopeckým a Slánským o dalším vedení odboje a o poválečném vývoji. Komunističtí představitelé prosazovali aktivizaci národně osvobozenického boje a koncepci hlubokých politických, národnostních a sociálních změn ve znovu obnovené republice. Vážné rozpory zůstaly hlavně v otázkách budoucího postavení slovenského národa a úlohy národních výborů.

Diskuse členů zahraničního byra KSČ se v polovině roku 1944 stále více zaměřovaly na situaci na Slovensku. Bylo třeba, aby někdo z vedení strany odjel na Slovensko. Byl vybrán Jan Šverma. Proč, na to dává odpověď např. i svědectví D. Djurdjeva: „**Poznal jsem, že ze všech spolupracovníků byl Gottwaldovi nejbližší Šverma. Nebyl to Slánský... Gottwald nejvíce důvěřoval Švermovi a také ve všech otázkách a s každým důležitým**

problémem se na něj obracel, vyslechl jeho názor, a myslím, že mezi nimi vláda naprostá shoda. K nikomu jinému neměl Gottwald takovou důvěru.“

Po téměř šesti letech přistál Jan Šverma konečně v noci z 28. na 29. září 1944 na domácí půdě, na letišti Tri duby. Spolu s budoucím náčelníkem Hlavního štábu partyzánského hnutí plukovníkem Alexejem Asmolevem a komunistickými činiteli Rudolfem Slánským a Markem Čulenem. V Banské Bystrici je pak hned seznámili členové vedení KSS Karol Šmidke a Gustáv Husák se složitou situací v povstání.

Štefánikův most v Praze byl v letech 1947 až 1997 most Švermův. Jeho socha, která stála na staroměstské straně předmostí, byla tajně v roce 1999 odstraněna.

Na vytrvalý nátlak pražských komunistů byla v roce 2004 instalována na Olšanských hřbitovech.

Projev Jana Švermy na zasedání Slovenské národní rady 3. října pomohl odstranit panující nejasnosti a obavy o postavení Slováků v nové republice. „Působil jako zjevení u komunistů i nekomunistů,“ řečeno slovy pamětníka J. Púlla. Jako český představitel prohlásil Šverma jasně a přímo:

„Slovenský národ je svébytný a samostatný slovanský národ... V Čechách bude pánem Čech, na Slovensku Slovák... A my všichni dohromady budeme společnými silami budovat společný stát, jsouce přesvědčeni o tom, že svoboda a vzájemné respektování národů učiní Československou republiku opravdu pevnou, mocnou, nerozbornou.“

S velkými sympatiemi bylo přijato i Švermovo ocenění povstání: „**...boj slovenského lidu je nesmírným přínosem pro celý náš československý osvobozenický boj, pro společný boj všech našich národů proti společnému nepříteli a za společný cíl – za lidovou, demokratic-**

kou, sociálně i národnostně spravedlivou Československou republiku.“

Šverma byl od počátku činný na všech úsecích politické práce. Při setkání s dělníky, rolníky i partyzány poznával blíže konkrétní problémy povstání. Velký význam přikládal působení povstaleckého tisku, a tak byl v denním styku se šéfredaktorem Pravdy J. Šefránkem a psal do ní i své články. Formuloval rovněž letáky a výzvy k občanům a vojákům. Šverma intenzivně pracoval od rána do noci, ale přitom nebyl zdrav, míval horečky, jak vzpomínají jeho nejbližší spolupracovníci. Denně posílal i několik depeší Gott-

waldovi do Moskvy. Jsou stručné, kritické a zaměřují se hlavně na nedostatky. Zároveň Šverma ukazoval, jak obtíže řešit. Při zvládnutí všech problémů úzce spolupracoval s vedením KSS. Jeden z jeho představitelů, Gustáv Husák se k tomu vyjádřil: „**Šverma nám pomáhal ve vedení strany. Vzdělaný a zkušený stranický funkcionář, který prožil poslední léta v Moskvě a mnoho viděl a znal, nám radil v mnoha otázkách stranické práce a povstaleckého boje. Zúčastňoval se porad politické komise ÚV KSS. Zajímal se však o vše. Nebyl nadřazeným ani zmocněncem. Prostě s námi spolupracoval, dával nám k dispozici své vědomosti a zkušenosti. I povahou byl Slovákům jaksi blízký: živý, temperamentní, vážný i veselý. Oblíbili jsme si ho. Když byl mezi námi, rozhodovali jsme klidněji, s větší jistotou.**“

Vojenská situace povstaleckých vojsk se ale postupně zhoršovala. Nacisté nasadili další síly k likvidaci povstání. Vedoucí štáb přenesl 25. října své sídlo do Donoval a rozhodl o odchodu povstalců z Banské Bystrice do okolních hor. 27. října obsadila německá vojska Banskou Bystrici.

Vedení KSS rozhodlo, aby Karol Šmidke a Gustáv Husák vedli dále ilegální práci strany na okupovaném území. Nemocnému Švermovi navrhlo, aby se zprávami o situaci v povstání odletěl do Moskvy.

Šverma odmítl:

„Přišel jsem na Slovensko bojovat a nikdy bych se slovenskému lidu nemohl v budoucnu podívat do očí, kdybych jej v nejtěžších chvílích opustil.“

Jan Šverma zůstal v horách a nastoupil úmorný pochod v mrazech, sněhových závějích a vánicích přes hřebeny Nízkých Tater. Vyčerpaný horečkami zahynul při přechodu přes Chabenec do Lomnísté doliny.

Poválečná republika tím ztratila jednu ze svých největších osobností.

M. H. K.